

SURÁNYI MIHÁLY

Riport Szilágyi Sándorral a fotótörténet írásáról

OKTÓBER ELEJÉN A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA KONFERENCIÁT SZERVEZETT A MAGYAR FOTÓTÖRTÉNETÍRÁS HELYZETÉRŐL, ÉS AZ ELŐTTE ÁLLÓ KIHÍVÁSOKRÓL. AZ ESEMÉNY KÉT NAPJA ALATT 13 ELŐADÁS HANGZOTT EL. AZ EGYIK LEGMEGOSZTÓBB FELSZÓLALÁS SZILÁGYI SÁNDORÉ VOLT, EZÉRT KÉRTÜK MEG, HOGY FEJTSE KI BŐVEBBEN NÉZETEIT A FOTÓMŰVÉSZET HASÁBJAIN IS.

Szilágyi Sándor, 2013. július 6, Kárász, Gombafesztivál
© a szerző ismeretlen

Surányi Mihály: Az MMA rendezett egy kétnapos konferenciát, amelynek a központi témája a fotótörténetírás volt. Ezen elhangzott egy előadása, ahol erős kétélyeit fejezte ki, az iránt, hogy lehetséges-e megírni a magyar fotótörténetet egységes koncepció szerint. Jól emlékszem?

Szilágyi Sándor: Nem egészen. Arról beszéltem, hogy én miért nem tartanám szerencsésnek, ha mostanában megíródna egy ilyen fotótörténet. Nem arattam nagy sikert, aminek részben én vagyok az oka, mert nem tisztáztam a pozíciómat. Azért is vállalkoztam erre a beszélgetésre, hogy ezt most próbáljuk megtenni közösen.

S. M.: Az egyik állítás emlékeim szerint az volt, hogy ennek a 180 évnek a történetét nem lehetséges egy egységes, nagy narratívába foglalni.

SZ. S.: Így van. Nem azt mondtam, hogy nem kell csinálni; azt mondtam, hogy talán nem tanácsos ebben a formában, hogy lehetne jobban gazdálkodni az időnkkel, az energiáinkkal.

Barta Zsolt Péter kezdeményezte a konferencia megszervezését, és ő emlegette a Michel Frizot által szerkesztett összefoglaló könyvet.¹ Ha Magyarországon egy ilyen mű megjelent volna 20–25 évvel ezelőtt, ha ilyen színvonalon meg tudott volna jelenni, akkor talán még

örülnék is neki. Azért bizonytalankodom mégis, mert nem tudom, hogy vajon ki írhatta volna meg.

Nekem igazából az a bajom ezzel az egész felvetéssel, hogy szerintem nem megírni kellene ezt a történetet, hanem először kutatni, föltárni, hogy megtudjuk, milyen kincsek vannak a kezünkben, mert nagyon sok kincsünk van. És egyáltalán, mink van, függetlenül attól, hogy kincs vagy nem kincs? Ez sem történt meg. Mert nemhogy az alap kutatások nincsenek meg Magyarországon, de még a rész kutatások is teljesen esetlegesek.

Amit Barta Zsolt felvetett, annak volt egy nagyon hangsúlyos eleme, ami a konferencián teljesen elsikkadt. Rákérdezett, hogy ennek az opusnak a magyar fotográfia történetének kellene-e lennie, vagy a magyar fotóművészet történetének – ami nagyon nem mindegy; megmondom, hogy miért.

A magyar fotográfia történetének akkor van értelme, ha magunknak írjuk. Nem baj, ha le van fordítva idegen nyelvre, csak ettől sem okosabbak, sem szebbek nem leszünk a nagyvilág szemében.

A magyar fotóművészet története, ha kellő kritikával közelítünk hozzá, amit én megtettem a rövid felszólalásban, és ki is verte a biztosítékot, az már egy más kérdés.

Magyarán: mi a cél? Az a cél, hogy a magunk számára összeszedjük, hogy mink volt, van, lesz, vagy az a cél – és én biztos vagyok benne, hogy Barta Zsolt is erre gondolt –, hogy hogyan lehetne a nagy nyugati múzeumokat, a gyűjtőket, a gyűjtemények vezetőit meggyőzni arról, hogy itt egy nagyon komoly fotográfiai művészet volt. Mindaz, amit én ott elmondtam, azt ebből az alapállásból tettem –, csak mivel ezt nem szögeztem le, ezért félreérthető volt, amit mondtam.

S. M.: Nekem is az volt az érzésem, hogy a magyarországi fotótörténet és a fotóművészet története egy kicsit összecsúszott. Úgy látom, hogy elég sokan foglalkoznak a hazai fotó történetével és részterületek nagyon szépen fel vannak dolgozva, és az is kétségtelen, hogy ez a fotó történetének egy bizonyos olvasatát adja Magyarországon. A fotóművészet-története egy egészen más kontextus lenne.

SZ. S.: Így van. Szóval ez rendben van, de kinek szólna egy ilyen könyv? Mert én ugye azt mondtam, hogy hál' istennek nem született meg, mert csak fércmunka lehetett volna. Ezt továbbra is fenntartom, és még azt is fenntartom, hogyha most nekilátna valaki – akár, hogy megírja, akár, hogy megszerkessze –, az is csak fércmunka lenne, lehetne. A fotóművészet története is csak fércmunka lehetne szerintem.

Az alapvető probléma az, hogy egy ilyen fotótörténet alkalmatlan arra, hogy megváltoztassa a magyar fotóművészetről kialakult – tulajdonképpen a nem ismerésen alapuló – véleményt. Én ezért mondtam, hogy nem kell ezzel foglalkozni. Mert nem érjük el vele a célt.

De a legnagyobb bajom az, hogy nincs tisztázva, hogy kik írnának meg egy ilyen történetet. A gondok az oktatási rendszerben vannak. Ott, ahol ennek helye lenne, nevezetesen a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, nem oktatnak fotóművészetet, a másik helyen, ahol meg a bölcsészeti részét kellene oktatni, nevezetesen az ELTE Művészettörténeti Intézetében, szintén nincsen fotótörténeti oktatás. Ne feledjük: André Kertész és a többiek hazájáról beszélünk! A Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen oktatnak ugyan mindenfélét, de alapvetően nem kutatókat, hanem fotográfusokat képeznek.

De egyáltalán: megírható-e egy ilyen történet? Én ma már nem hiszek egy olyan egyszerűs mű megírásának a lehetőségében, amelyet anno Beaumont Newhall letett az asztalra; az eredetileg még 1937-ben írt *The History of Photography*-ra gondolok, melyet azután 1982-ben átdolgozott.² A könyv már a címével is fölvet egy problémát: az én véleményem szerint ugyanis nincs

olyan, hogy a fotográfia; a fotográfia csak egy eszköz. Fotográfiaiak, különböző fotóhasználatok vannak, és ezeknek csupán az egyik területe a művészi célú és rendeltetésű fotóhasználat. Engem valójában leginkább ez érdekel; nem azért, mert azt gondolom, hogy ez a legfontosabb fotóhasználat, hanem egyszerűen engem ez a fotográfia érdekel.

Newhall is keverte a dolgokat, a különböző fotóhasználatokat, de neki azért mégiscsak volt egyfajta modernista szemlélete, ahonnan ezt az egészet nézte. Frizot, aki nem egy személyben írta, hanem egy személyben szerkesztette a tanulmánykötetét, nagyon jó szerzőket szedett össze, és ebben a kötetben is észrevehető egy egységes szemlélet. Kicsit szakít ugyan a formalista megközelítéssel, de azért az esztétikai szemlélet és az esztétikai megalapozottság nála még jelen van.

Az az igazság, hogy ebből a szempontból ma rosszabb helyzetben vagyunk, mint 20-25 éve. Azért vagyunk rosszabb helyzetben, mert közben nagyot változott a világ. A nagy narratívák ideje lejárt. Mi több: mára már megbukott az „új művészettörténet”, a *new art history* is; hat éve eltemették egy konferencián.³ De mégis fölvetett számos olyan témakört, amelyekre egy ilyen kötetnek muszáj lenne reflektálnia. Ez viszont összezavarna mindenféle egységes narratívát. Tehát én ezért nem hiszek a kinyomtatott, kánont teremtő, szilárd, mozdíthatatlan történetben.

Abban viszont hiszek, hogy ez a történet kutatható és felmutatható. Még abban is hiszek, hogy ez eljuttatható azokhoz, akikhez el kell jutnia. Csak épp azt nem gondolom, hogy ennek a könyv lenne a legjobb formája.

S. M.: Az elképzelhető, hogyha nem is az egész, de nagyobb szakaszok egységesen feldolgozhatók legyenek?

SZ. S.: Szerintem nem. Charlotte Cotton, aki most az ICP (International Center of Photography, New York) főkurátora, öt éve írt egy remek cikket az *Aperture Magazine*-ba;⁴ azt mondja el benne, hogy hogyan változott meg az úgynevezett digitális fotográfia hatására a fotográfia, és hogy minek kellene történnie az intézményrendszerben, hogy ez ismét művészet lehessen. Én biztos vagyok benne, hogy újra meglátják majd a fotóban a képet. Hogy keresni fogják a képet. Az alkotóknál sem véletlen egyébként, hogy nagyon sokan fordulnak a régi technikákhoz.

De visszatérve a kérdéséhez: nem biztos, hogy ezt a munkát kell elvégezni. Megmondom, hogy szerintem – szigorúan csak szerintem! – mi az, amit el kellene végezni. Egyrészt a kutatásokat, akár születnek belőle

nyomtatott szövegek, akár nem; tehát az alapkutatókat kell elvégezni, nagyon gyorsan. Magyarán, össze kell szedni három-négy olyan embert, akinek van kellő rálátása a magyar fotográfia történetére (és ezen belül a fotóművészet történetére is), és kijelölni azokat a feladatokat, amelyeket meg kell csinálni. Ez utóbbiakat, az aprómunkát szinte mindegy, hogy ki látja el; bárki elvégezheti, aki tud dolgozni humán területen. De a feladatok kijelölését nagyon alaposan átgondolt szempontok szerint a megfelelő emberekre kell bízni.

Hogyha megvannak ezek az alapkutatások, akkor össze kellene állítani olyan adatbázisokat – nem szövegeket, hanem megbízható adatbázisokat! –, amelyeket Nyugaton, itthon Magyarországon, és ami engem a legjobban érdekel, a legközelebbi térségünkben tudnak használni gyűjtők, gyűjteményvezetők, művészettörténészek, fotóművészeti szakírók stb. Van egy konkrét tervem, hogy milyen adatoknak, információknak kellene az adatbázisban szerepelnie, és ez a terv a térségünkre vonatkozik. A térségen most Romániát, Ausztriát, Magyarországot, Szlovéniát, Szerbiát és Horvátországot értem. Ennek van egyelőre értelme szerintem. Ez is egy több éves projekt, de ez elvégezhető, ez belátható. Az nagyon fontos, hogy az adatok megbízhatók legyenek! Magyarországon az egyik legnagyobb baj az, hogy az úgynevezett szakíró gárda, egy maroknyi embert leszámítva, filológiai szempontból teljesen megbízhatatlan. Sok helyen, például az Artportalon, a fotográfiai szócikkek hemzsegnek a hibáktól, és ezek a hibák azután vándorolnak egyik kiadványból a másikba, például az Alföldi Róbert gyűjteményéről szóló, amúgy gyönyörű és remek összeállítású kiadványba. Vagy egy másik példa: jelent meg úgy magyar származású klasszikus fotóművészről monográfia Magyarországon, hogy az életrajz első mondatában nem sikerült eltalálni sem a mamának, sem a papának a születési évét, sem a papának a halálzási évét, és volt benne egy történet, egy legenda, amit soha senki nem támasztott alá, illetve azóta egy amerikai kutató kiderítette, hogy úgy, ahogy van, hazugság, mendemonda – de a mai napig tovább él.

S. M.: Ön részt venne egy ilyen csapatban, amelynek a magyar fotótörténet megírása lenne a feladata? Mert arról volt szó, hogy van öt vagy hat ember, akinek a véleménye számít, és akiben megbízik.

SZ. S.: Igen. Hogyha lenne egy ilyen három-négy emberből álló team, amelyik a munka fő csapásirányait kijelöli, akkor ebben igen, nagyon szívesen részt vennék.

S. M.: Lehetséges lenne olyan elveket meghatározni, amelyek mentén a magyar fotóművészet és fotográfia történetét fel lehetne dolgozni?

SZ. S.: Természetesen! De mondom, most még nem feldolgozni kellene, hanem föltárni! Számomra az lenne elfogadható, hogy tárjuk föl, szedjük össze, amink van! Mondok egy példát: az én szűkebb területemen – ez a magyar fotóművészet 1965-től 2000-ig tartó időszaka – egyszerűen nem tudjuk, hogy a közgyűjteményekben milyen fotómunkák vannak. Én sem tudom. Nekem és még egy vagy két kollégának, ennek kiderítésére és az eredmény földolgozására fél év, egy év kutatómunkára lenne szükségünk –, de egyelőre nincs, aki ezt finanszírozná.

Szerintem a legfontosabb a már említett szempontból, és ez sajnos a konferencián az én hibámból nem derült ki, hogy senkit nem beszélek le arról, hogy összegyűjtse és publikálja a magyar fotográfia ilyen-olyan teljesítményeit, akár csak leltározva. Ezt biztos, hogy meg kell csinálni! De engem a munkának ez a része nem érdekel, mert egyrészt van más dolgom, másrészt nem tartom a legfontosabb feladatnak abból a szempontból, hogy a külföldet – nem feltétlen csak a Nyugatot, hanem például a társországokat, azoknak az egyetemi oktatóit vagy galeristáit –, továbbá a hazai közvéleményt megismertessük a magyar fotóművészet valódi teljesítményeivel. Ennek leghatékonyabb útja az, amit mondtam, tehát egy megbízható adatbázis létrehozása: konkrétan, például 1000 kép rendes, hibátlan adatolása. Én akkor vállalnék el egy ilyen munkát, ha biztos, hogy nem kell más után takarítanom.

S. M.: Az 1000 képet önmagában kicsit kevésnek tartom a 180 évhez képest. Főleg akkor, ha nincsenek róluk elemzések és tanulmányok.

SZ. S.: Én ebben az összefüggésben csak a saját témámról, az 1965–2000 közötti időszak progresszív fotográfiájáról beszélek! Erről a korszakról kellene összeállítani egy 1000 képre kiterjedő adatbázist. Hogy a többi területen mi lenne a teendő, azt a három-négy szakemberből álló előkészítő csapatnak kellene meghatároznia.

S. M.: Egy nyugati művészettörténész hogyan tudná felhasználni és integrálni mindezt? Az nem lenne fontos, hogy azt a tudást is megosszuk, ami itt Magyarországon keletkezett erről a korszakról, de a határon belül maradt?

SZ. S.: A magam szakterületén, amit lehetett, eddig is megtettem ezen a téren, és továbbra is meg fogok tenni. De alapvetően most, amire igazán nagy szükség van, és sürgős, az a megbízható adatok összegyűjtése, és a művek nemzetközi kontextusba helyezése. Nem véletlenül mondtam ezt a hat országot: náluk is össze kellene állítani a korszak számukra legfontosabb 1000-1000 képét. Ez tehát összesen 6000 mű lenne, amelynek 95%-át sem a nyugati, sem a keleti, sem a hazai szakmai közönség nem látta, pláne nem így egyben.

Ez egy „antikolonialista” koncepció. Ez volt a Barta Zsolt felvetésének a lényege is, csak ő nem nevezte a nevében. Egy ilyen munkának ugyanolyan hatása lenne, mint például Piotr Piotrowski könyvének.⁵ Na jó, akkora hatása talán nem lenne, mert mások az idők, és egyébként is: Piotrowski a kelet-európai blokk egészének a teljes underground képzőművészetét tárgyalta – de a mi közéleti térségünknek csak a progresszív fotóművészetét és dokumentarista fotóját fölmutató munka is nagyot tudna szólni. Én most ezen dolgozom, pontosabban a három monográfia-tervem mellett ezen is dolgozom; de emellett szívesen segíték, ha van rá igény, az említett, 180 évre kiterjedő, átfogó kutatási elképzelés koncepciójának és főleg módszertanának a kidolgozásában is.

Ezzel kapcsolatban a leghatározottabban az a véleményem, hogy a feje tetejéről a talpára kell állítani a kutatások szokásos menetrendjét. Rendszerint az történik, hogy miután a kutatást végző intézmény vagy intézmények összegyűjtik a kutatáshoz szükséges pénzt, nagy elánnal elkezdik a munkát, míg rá nem jönnek két dologra: a feltárandó téma jóval nagyobb, szélesebb és mélyebb annál, mint eredetileg gondolták, és az előirányzott pénz erre már nem elegendő. Mi történik? A kutatás elvégezetlenül, feliben-harmadában marad, majd pár év múlva, talán nagyobb büdzsével újra kezdődik, míg rá nem jönnek, hogy a feltárandó téma jóval nagyobb... stb. Ezzel szemben én arról beszélek, hogy három-négy szakember, akinek van rálátása a magyar fotóművészeti történetének feltáratlan területeire, dolgozzon ki egy menetrendet (viccesen azt mondanám: egy öt éves tervet) arra, hogy ezalatt pontosan mi az, amit fel lehet és fel kell tárnani. És ami a legfontosabb, ne engedjék, hogy az előirányzott kutatások határai szétfolyjanak! Öt év alatt az előirányzott munkát – és csak azt! – el kell végezni; ezt számon lehet és számon is kell kérni!

S. M.: Ha öt emberrel és öt évvel számolunk, akkor ennek az emberi erőforrásköltsége közel 100 millió forint.

SZ. S.: Nem tudom, min alapulnak a számításai. Én inkább fél év előkészítéssel (három-négy ember munkája), majd 4-5 évnyi konkrét, tíz ember által végezhető kutatómunkával számolnék, és akkor már nem is olyan nagy ez az összeg (a MOME körül-belül ennyit kapott csak az ideiglenes átköltözésre...). Különösen nem nagy, ha figyelembe vesszük, amit főntebb már mondtam: ha pontosan meg van határozva, hogy mi a feladat, azt úgyszólván bárki elvégezheti – az MMA ösztöndíjasai például. De jó, ha tudjuk: minél tovább halogatjuk, annál magasabb lesz ennek a költsége – és annál később lesz eredménye. Ha lesz egyáltalán. Az utolsó óra utolsó perceiben vagyunk! Néhány év, és nem lesz kinek elmesélnünk, amit most még el tudnánk.

¹ FRIZOT, Michel (szerk.): *A New History of Photography*, Könemann, Köln, 1998.

² NEWHALL, Beaumont: *The History of Photography: From 1839 to the Present*, The Museum of Modern Art, New York, 1982.

³ Lásd JÓEKELDA, Kristina: „What has become of the New Art History?”, *Journal of Art Historiography*, Number 9, December 2013. <https://arthistoriography.files.wordpress.com/2013/12/jc3b5ekalda.pdf>.

⁴ COTTON, Charlotte: *Nine Years, A Million Conceptual Miles*. <https://aperture.org/magazine-2013/nine-years-a-million-conceptual-miles-by-charlotte-cotton/>

⁵ PIOTROWSKI, Piotr: *In the Shadow of Yalta: The Avant-garde in Eastern Europe, 1945–1989*, Translated by Anna Brzyski, Reaktion Books, London, 2009.